

Kleine modderkruipers houden van Oost Zeeuws-Vlaanderen

Foto: kleine modderkruiper een Oost Zeeuws-Vlaamse specialiteit - Lucien Calle

In het herfstnummer van De Steltkluut werd kortstijlgestaan bij degeboekterresultaten van het Zeeuwse visatlasproject (Calle P. 2013). In dat artikel werd al aangegeven dat de strikt beschermde kleine modderkruiper hier lokaal nog vrij veel voorkomt. In 2014 heeft de tweede auteur gedurende zijn vijf maanden durende stage een uitgebreide studie naar de verspreiding en ecologie van deze soort in Zeeland verricht. De resultaten van dit onderzoek zijn gepubliceerd (Kajser W. 2014), in dit artikel worden de belangrijkste resultaten kort weergegeven.

Uiterlijk en Biologie

De kleine modderkruiper (*Cobitis taenia*) behoort tot de familie van de modderkruipers (Cobitidae) en heeft een langgerekt cilindervormig geel tot lichtgrijs lichaam met op de flanken een regelmatig patroon van donkere vlekken. Rond de bek bevinden zich zes korte bekraden waarvan vier op de bovenlip en twee in de mondhoecken. Onder het oog bevindt zich een kleine uitklapbare stekel. De soort kan ruim 10 cm lang worden. De kleine modderkruiper komt voor van Groot-Brittannië tot aan de Oeral en van zuid Scandinavië tot aan de Pyreneeën en Alpen. Kleine modderkruipers komen in vrijwel heel Nederland voor in sloten, vaarten, kanalen, riviertjes, beken, plassen en meren. Alleen op de Waddeneilanden, grote delen van Zeeland en de Veluwe komt zij niet voor. De soort heeft een voorkeur voor stilstaand tot langzaam stromend ondiepe wateren met een rijke plantenbegroeiing en een zandige of met dunne sliblaag bedekte bodem. De paaitijd loopt van april tot juli. Hierbij draait het mannetje zich om het vrouwtje. De eieren worden afgezet tussen dichte vegetatie en als vegetatie ontbreekt tussen stenen, takken

of boomwortels. Kleine modderkruipers zijn met name in de schemering en 's nachts actief, overdag rusten ze verscholen tussen de vegetatie of ingegraven in de bodem met enkel hun kop eruit stekend. Ze voeden zich door bodemsubstraat op te happen en daaruit eetbare deeltjes te filteren. Het dieet bestaat uit zoöplankton, kleine macrofauna, algen en dood organisch materiaal (bron: www.vissenatlas.nl).

Onderzoeksmethodiek

Om een actueel beeld te krijgen van de verspreiding van de soort in Zeeland wordt er sinds het begin van het Zeeuwse visatlas project gericht naar deze soort gezocht. Hierbij werden niet alleen historische locaties bezocht, maar ook nabijgelegen wateren en zelfs wateren waar de soort in de nabijheid al lang niet is gezien maar op basis van het biotoop wel te verwachten zou zijn. Dit onderzoek raakte in een stroomversnelling toen de tweede auteur in het kader van zijn stage enkele maanden lang op deze soort focuste. In totaal is er in meer dan 100 km-hokken gericht naar deze soort gezocht. Vrijwel altijd werd dit met schepnetten (ook wel steeknetten) gedaan, vanaf de oever of in het water. Per locatie/uurhok werd net zo lang gezocht tot vrij zeker was dat de soort hier wel of geen populaties had. Dat wil overigens niet altijd zeggen dat de soort er ook daadwerkelijk helemaal niet zit. Het voorkomen in een watergang kan tot vrij lokaal beperkt zijn of de soort kan er ook slechts sporadisch voorkomen ten tijden van migratie. Desondanks vermoeden we dat er met deze werkwijze toch een betrouwbaar beeld is verkregen van de huidige verspreiding. Indien de soort werd waargenomen werden ook eigenschappen van het water en bodem genoteerd en

werden de waterkwaliteitsgegevens opgevraagd bij het Waterschap Scheldestromen

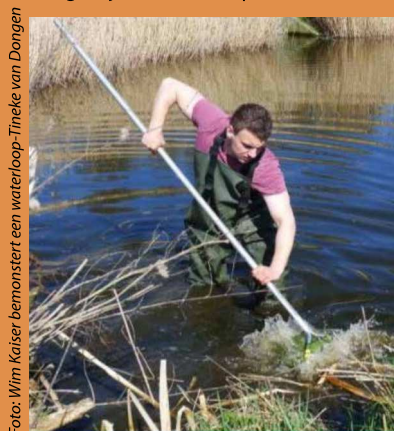
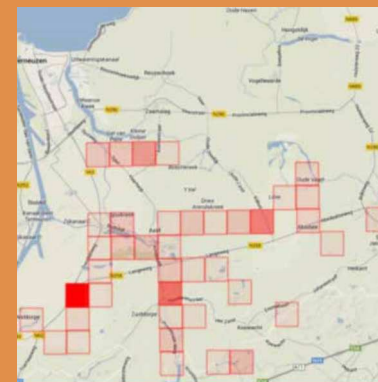

Foto: Wim Kaiser bemonstert een waterloop-Tneke van Dongen

Verspreiding in Zeeland

Betrouwbare historische gegevens beperken zich tot de zuidrand van Zeeuws-Vlaanderen. Momenteel zijn er geen actuele waarnemingen meer bekend van West Zeeuws-Vlaanderen, wat overigens niet betekent dat ze er niet zijn of op (korte) termijn zouden kunnen terugkeren. Op diverse locaties lijkt er geschikt leefgebied te zijn. De reden dat de soort hier nog niet zit is mogelijk te verklaren doordat er te veel migratieknelpunten liggen tussen dit gebied en de restpopulaties in Vlaanderen. Buiten Zeeuws-Vlaanderen is de soort in Zeeland nooit vastgesteld, hoewel ook hier lokaal vestiging is te verwachten, zoals in de Slikken van de Heen aan het Krammer Volkerak en het Zoommeer. Vooral nog is de soort (binnen Zeeland) dan ook een echte Oost Zeeuws-Vlaamse specialiteit, hier is ze nu in maar liefst 40 km-hokken aangetroffen.

Kaart: actuele verspreiding van de kleine modderkruiper in Oost Zeeuws-Vlaanderen (en eigenlijk ook Zeeland): periode 2007-2014 (bron: www.waarneming.nl). De mate van verkleuring van de hokjes geeft een indicatie van het aantal dieren dat is aangetroffen.

Habitatvoorkeur

Twee factoren bleken bepalend voor het voorkomen van de kleine modderkruiper. Dit zijn een substraat waarbij de top laag uit grof organisch materiaal bestaat, vermengd met zand of slib, en een bodem die relatief stevig is. De soort heeft een voorkeur voor zoet water, maar uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat licht brak water geen probleem is (zie tabel 1). Dit was wel al enigszins uit eerder onderzoek bekend maar er worden hier geen hoeveelheden aan gerelateerd. Echte brakke wateren worden gemeden en dat is de belangrijkste reden dat de soort zo schaars is in Zeeland. Ook ondiepe smalle begroeide wateren worden gemeden, dit soort wateren domineren de Zeeuwse polders. Indien het waterpeil hiervan zou worden verhoogd en de sloten zouden worden verbreed zou de soort hier flink van kunnen profiteren.

Tabel: waterkwaliteitsgegevens van de vindplaatsen van kleine modderkruiper (bron: Waterschap Scheldestromen)

Locatie en datum van monsternamen	Modderkruipers aangetroffen	Saliniteit (Cl-) [mg/l]	Zuurgraad (pH)	Zuurstof [mg/l]
Grote Dulper 2005-2011	Ja	381±232	8,1±0,3	7,4±5,0
Kleine Dulper 2005-2011	Nee	471±294	8,0±0,3	8,2±4,3
Bosch kreek 2000-2014	Nee	65±15	7,7±0,3	7,2±3,6
Spui kreek 2002-2014	Nee	638±614	8,1±0,3	9,0±3,3
Axelse kreek 1998-2014	Ja	441±204	8,2±0,4	10,2±3,1
Oosterlijke Rijkswaterleiding (Axel) 1998-2014	Ja	999±508	8,1±0,2	-
Moerspuiische Watergang 2000-2012	Ja	175±129	7,9±0,4	8,1±2,9
Zijkanaal (Axel) 2002-2008	Ja	102±16	7,8±0,2	8,4±3,8
Oude vaart 1988-1995	Nee	269±78	8,2±0,5	10,4±3,4
Pereboomsgat 1987-1989	Ja	416±493	7,9±0,6	7,0±4,2

Foto: leefgebied van de kleine modderkruiper in de Grote Dulper, een licht brakke uitloper van Otheense kreek - Wim Kaiser

Vervolgstudie

Een (relatief eenvoudige) vervolgstudie zou kunnen aantonen waar de belangrijkste migratieknelpunten liggen en hoe deze vervolgens opgelost kunnen worden. Indien elders leefgebied van de kleine modderkruiper verloren zou gaan kan men met de uitvoering van voorgestelde maatregelen zo de bestaande populaties versterken.

Dankwoord

Bij deze willen we de stagiair(e)s bedanken die veldonderzoek naar deze soort hebben gedaan: Jeroen Jansen, David Verschoor en Tineke van Dongen en vanuit De Steltkluit: Bas de Maat, Lucien Calle, Mark Dobbelaar, Luud Persijn en Alex Wieland.

Je moet de ho(o)p niet opgeven ...

Het begon allemaal ergens in het vroege voorjaar van 2014. Meneertje en mevrouwje zaten lekker uitgestrekt op de bank. Net na het eten en net voor het journaal is er op onze favoriete TV zender om die tijd altijd een documentaire over een dier, plant of land te zien, dus even lekker de dag achter je laten en ontspannen... Die avond ging het over een streek in Oostenrijk.

Literatuur

*Brouwer T., Dorenbosch M., Eekelen R. v., & Spier J. 2010. Vissenatlas Noord-Brabant. Bedum: Profiel uitgeverij.
 *Calle P. 2013. Het vissen atlas-project in Oost Zeeuws-Vlaanderen, een tussenstand. Steltkluit (3): pag. 14-15.
 *Dienst-Regelingen 2011, Kleine modderkruiper *Cobitis taenia*, Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.
 *Kaijser W. 2014, De Kleine Modderkruiper (*Cobitis taenia*), De verspreiding en het habitat van de kleine modderkruiper in Oost Zeeuws-Vlaanderen.

Pepijn Calle (Coördinator Zeeuwse visatlas) & **Wim Kaijser** (student Aquatische Eco-technologie Hogeschool Zeeland)

Dit is natuurlijk extra leuk omdat mevrouwje daar vandaan komt. Het ging over twee bijzonder kleurige vogels die helemaal vanuit Afrika daar – de streek ten noordwesten van wenen verblijven – er in het voorjaar eieren leggen en hun kleintjes groot brengen. Een van deze vogels was de bijeneter. Een rood, geel, blauwe vogel die van dat bijzondere

landschap gebruik maakt en in de zandige wanden tussen de wijnbergen hun nesttunnels graven. Zoals zijn naam al verradt, eet hij het liefst bijen maar ook veel andere soorten insecten die hij handig uit de lucht weet te vangen.

Echter, helemaal weg waren we van de tweede vogel, de hop. Met zijn roodbruine kuif op zijn kop deed hij wel een beetje aan een indiaan denken. Zijn staart en vleugels zijn zwart met brede witte strepen. Hij heeft een lange, dunne snavel waarmee hij makkelijk grotere insecten, regenwormen, naakt- en huisjesslakken, spinnen, maar ook hagedissen kan vangen. Zijn bijnaam is “drekhaan” omdat hij zijn nest nooit schoon maakt (Duits “Dreck” = vuil) en het voedselafval en uitwerpselen in zijn nest laat liggen. Het vrouwtje verspreidt tijdens de broedtijd een zware stank. De roep van de hop klinkt als “hoep, hoep” en hoewel hij vrij zachtjes roept, is het toch op grote afstand te horen. Een hop wordt ongeveer 28 cm groot...

Als grote natuurliefhebbers en helemaal onder de indruk van deze documentaire, hebben mevrouwje en meneertje spontaan besloten hun vakantie dit jaar in Oostenrijk door te brengen om (ook) op zoek naar de hop te gaan.

Nadat alles gepland was en we in een heel bijzondere verblijfplaats zouden wonen – een oude wijnkelder – ging de reis halverwege juli richting het “Kamptal”. Hoewel het in de rest van Oostenrijk aan het onweren en hagen was, konden we daar van schitterend weer en een heel mooi landschap genieten. Tussen het zwemmen in de riviertjes, het mountainbiken door het landschap en de noodzaak (...) om af en toe van de bijzonder lekkere drank die ze hier produceren (wijn) te genieten, vonden we natuurlijk ook altijd nog even tijd om op zoek naar onze kleine “indiaan” te gaan. Hoewel we van een goede bron tips kregen waar ze vaak te zien waren, kregen we hem echter niet te zien. Een klein beetje teleurgesteld maar na een heel fijne vakantie week vertrokken we’s zondags verder richting de Alpen.

In de auto was mevrouwje nog altijd een beetje aan het “broeden” op het feit of we het misschien toch een beetje anders hadden moeten aanpakken en net zoals echte vogelaars ons misschien uren hadden moeten verschuilen om het beestje uiteindelijk voor de lens te krijgen. Meneertje was er echter van overtuigd dat ze al weer naar Afrika vertrokken waren omdat dit jaar de zomer zo vroeg was begonnen...

Uiteindelijk weer thuis in Nederland worden de vakantie verhalen met je vrienden gedeeld en kwam ook ons verhaal over de hop ter sprake. We konden onze oren niet geloven, Christiaan en ook Ab - twee echte vogelaars - vertelden het volgende:

Christiaan: Op een camping ten noorden van Napels kwam mijn zoon bij de tent terug met een enthousiasme die ik alleen van hem ken als er ook een voetbal in de buurt is. “Pap mooie vogel gezien hij zit daar”. Uit zijn verhaal kon ik opmaken dat het wel een hop moest zijn die ik ook nog nooit gezien had. Met telelens in de hand op pad naar de hop was gevlogen. Heel de middag kreeg ik het te horen: “Pap heb jij al eens een hop gezien? Nee? Goh ik wel!”. De volgende dag zat de hop naast de tent op de tent en nog net niet in de tent. Het ging weer snel over voetbal.

Foto: Hop voor de tent ten noorden van Napels - Christiaan Hiensch

Ab (die ons speciaal voor onze vakantie zijn verrekijker leende):

Gewoon voor de tent in Spanje regelmatig foeragerend door het gras. Ik noem hem/haar de Europese kaketoet. We hebben met de hele familie tijdens het ontbijt verschillende keren van deze, tot de verbeelding sprekende vogel, mogen genieten.

Foto: Hop voor de tent in Spanje - Ab Delzenne

Achteraf moesten we hier natuurlijk ontzettend om lachen. Maar je moet de ho(o)p niet opgeven, we krijgen dit vogeltje zeker nog eens te zien, zij het niet in Oostenrijk dan misschien wel volgend jaar in Zuid Italië of eens in Spanje of Frankrijk. Wie weet...

Elisabeth Hoek, Christiaan Hiensch en Ab Delzenne